

Отримано: 10 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: pkhabotniakova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-207-209

Хаботнякова П. С. Методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера (на матеріалі творів Френка Перетті). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 207–209.

УДК: 811.111'38 (А45)

Хаботнякова Поліна Сергіївна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ У ЖАНРІ МІСТИЧНОГО ТРИЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ФРЕНКА ПЕРЕТТІ)

Статтю присвячено методиці дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера на матеріалі творів Френка Перетті. У статті з'ясовано основні методи когнітивно-прагматичного аналізу. Надано тлумачення терміну «біблійний образ-символ» у контексті когнітивно-прагматичного аналізу тексту. Пояснюються етапи методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів на матеріалі творів Френка Перетті.

Ключові слова: біблійний образ-символ, методика когнітивно-прагматичного аналізу, жанр містичного трилера, Френк Перетті.

Хаботнякова Полина Сергеевна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКОГО АСПЕКТА БИБЛЕЙСКИХ ОБРАЗОВ-СИМВОЛОВ В ЖАНРЕ МИСТИЧЕСКОГО ТРИЛЕРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ФРЭНКА ПЕРЕТТИ)

Статья посвящена методике исследования когнитивно-прагматического аспекта библейских образов-символов в жанре мистического трилера на материале произведений Фрэнка Перетти. В статье выяснены основные методы когнитивно-прагматического анализа. Предоставлено толкование термина «библейский образ-символ» в контексте когнитивно-прагматического анализа текста. Объясняются этапы методики исследования когнитивно-прагматического аспекта библейских образов-символов на материале произведений Фрэнка Перетти.

Ключевые слова: библейский образ-символ, методика когнитивно-прагматического анализа, жанр мистического трилера, Фрэнк Перетти.

Polina Khabotniakova,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE METHODOLOGY OF COGNITIVE-PRAGMATIC ASPECT STUDY OF BIBLICAL IMAGE-SYMBOL IN MYSTIC THRILLER GENRE (BASED OF FRANK PERETTI NOVELS)

The article covers the methodology of cognitive-pragmatic aspect studying of biblical image-symbol in the genre of mystery thriller based on Frank Peretti novels. The article describes the main methods of cognitive-pragmatic analysis. It gives the interpretation of the term «biblical image-symbol» in the context of cognitive-pragmatic analysis of the text. It explains the stages of the methodology for the cognitive-pragmatic aspect studying of biblical image-symbol based on Frank Peretti novels. The biblical image-symbol is a complex semiotic construct that comes from the combination of biblical images and symbols. The biblical image-symbol in the fictional embodiment is considered to be an individual-authorial one and obtains symbolism in a certain context. A mystical thriller is a literary genre where protagonists face supernatural forces and phenomena that threaten their own heroes, or their loved ones, or humanity as a whole. Frank Peretti's mystical thrillers are very popular in the English-speaking world. Unfortunately, none of his works have been translated into Ukrainian yet.

Key words: biblical image-symbol, cognitive-pragmatic analysis, methods of cognitive-pragmatic analysis, mystery thriller genre, Frank Peretti.

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження базуються на міждисциплінарному підході, який охоплює кілька дисциплін одночасно. Відсутність самих досліджень та методики дослідження біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера у когнітивно-прагматичному аспекті свідчить про актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, що висвітлюється в статті, відповідає сучасному етапу розвитку когнітивної прагмалінгвістики, одним із завдань якої є аналіз комунікативних, когнітивних та мовленнєвих аспектів художнього тексту. Проблематика, що висвітлюється в статті, знаходить своє зображення у працях таких вчених як Н.Ф. Алефрієкно, М. Аріель, М. Беднарек, Р. Карстон, Дж. Каттінг, А. Кашер, В. Крофт, Л.М. Мінкін, Я. Найтс, М.М. Полужин, А.М. Приходько, Д. Робінсон, М. Сінклер, Д. Уїлсон, І.С. Шевченко, Д. Шпербер та інші.

Мета і завдання статті. Головною метою статті є визначення методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера на матеріалі творів Френка Перетті.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- з'ясувати основні методи когнітивно-прагматичного аналізу;
- надати визначення терміну «біблійний образ-символ» у контексті когнітивно-прагматичного аналізу тексту;
- пояснити етапи методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів на матеріалі творів Френка Перетті;

Об'єктом дослідження є когнітивно-прагматичний аспект біблійних образів-символів; предметом – методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера. Дослідження проведено на матеріалі творів Френка Перетті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивна прагмалінгвістика – це сукупність когнітивних та прагматичних підходів до вивчення різноманітних мовних явищ. Когнітивні дослідження стосуються системи прагматичних знань користувачів мови, а прагматичні виходять із того, що взаємодія базується на когнітивних структурах, які залучаються у процес створення смислів і є основою для взаєморозуміння комунікантів. Когнітивна прагмалінгвістика постає як мовознавча дисципліна, яка намагається пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур [2; с. 97]; фокусується на образі людини, її потребах, намірах, мотивах та очікуваннях, виходячи з її практичних та комунікативних дій та вивчає комунікативні ситуації, в яких опиняється людина чи як суб'єкт живого мовлення, чи як об'єкт мовленнєвомислення, чи як персонаж художнього твору [1].

У когнітивній прагмалінгвістиці увага приділяється мовленнєвим актам – комунікативному процесу, що бере початок у ментальній сфері мовця. Тут акцент робиться на комунікативну інтенцію як різновид ментальної репрезентації, ментальний стан комуніканта, що передбачає спрямованість свідомості на певну пропозицію і його намір донести цю спрямованість до адресата [7]. Комунікативна інтенція передбачає, що у комунікатна є певні іллокутивні і перлокутивні цілі, а також, зумовлене формування смислу мовленнєвого акту. Сучасні дослідження прагмалінгвістики зосереджуються на мовленнєвій взаємодії – науковців цікавить не тільки людина-індивід, але і її відношення до інших учасників спілкування у певному середовищі “людина-мовець постає як перший чинник у низці соціальних відносин: людина-мовець – людина-адресат – соціальна група – соціум” [2; с. 98], а також як “автор – сугестивний вплив – реципієнт” [1].

Біблійний образ-символ – це складний семіотичний конструкт, який виникає внаслідок поєднання біблійних образів та символів. Біблійний образ-символ у художньому втіленні вважається індивідуально-авторським і набуває символізму у певному контексті [5, с. 193]. Застосовуючи методи когнітивно-прагматичного аналізу тексту можна з'ясувати, яким чином біблійні образи-символи беруть участь у передачі образного і художнього змісту, естетично впливаючи на адресата повідомлення у художньому тексті.

Аналіз когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів відбувається поетапно, з урахуванням вербальних та невербальних чинників, що формують контекстуальне середовище. Беручи до уваги матеріали сучасних наукових праць, пропонуємо алгоритм аналізу когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у художньому тексті. Оскільки когнітивно-прагматичний аналіз вимагає не тільки високої лінгвістичної компетенції, але й наявності фонових знань з різних суміжних дисциплін, то *на першому етапі* ми орієнтуємося на ознайомлення з християнським світобаченням (релігійною картиною світу). Визначення релігійної картини світу здійснено на основі Святого Письма (Біблії), енциклопедичних словників, словників релігійних символів, біблійних довідників, теологічних праць. Також були залучені праці присвячені історії християнства та конфесій. Такий комплексний аналіз уможливив розуміння християнських образів та символів, а також стимулював виокремлення саме біблійних образів та символів. Отримані знання необхідні для того, щоб ідентифікувати біблійні образи-символи безпосередньо у художньому тексті.

Другий етап передбачає виокремлення біблійно-маркованих контекстів, що відтворюють драматично напружені ситуації, в яких реалізується категорія містичного. У вузькому значенні «контекст є сферою вживання слова в мовленні, семантичним радіусом дії мовної одиниці» [6], у широкому значенні він розглядається як «умови, створені текстом поряд з конституцією – елементом екстралінгвальної ситуації, оточенням учасників комунікації та коемпірією – сумою загального досвіду і загальних енциклопедичних знань про світ, які має комунікант» [6]. У сучасній лінгвістичній парадигмі представлені різні види контекстів: контекст ситуації (містить релевантні риси учасників комунікації, їхні вербальні та невербальні дії), операційний контекст (сегмент інформації, що передає мінімально необхідну інформацію, достатню для розуміння загальної), контекст культури (різні знання автора та читачів щодо тексту), соціокультурний контекст (умови, в яких наявна інформація приймається як вторинна, оскільки вона пов'язана певними асоціативними зв'язками із загальним сюжетом, певним художнім твором, героями (ремінісценції, алузії, цитування), зафіксованими у свідомості автора і читача), зовнішній контекст (вказівки на час, історичні умови створення тексту, місце його виникнення в соціальному, культурному, етичному відношенні), вертикальний контекст (історико-філологічне тло тексту як літературного твору), психологічний контекст (знання про автора твору) та комунікативний контекст (інтегрує компонентний склад тексту як дискурсу) [6]. Контекстуальний метод передбачає аналіз на трьох рівнях: 1) гіпотекстовому (фонетичний, графічний, морфологічний, лексико-семантичний, фразеологічний, синтаксичний контексти); 2) текстовому (характерологічний, сюжетний, композиційний контексти); 3) гіпертекстовому (контекст творчості даного автору, жанровий контекст та контекст літературної традиції як складові національно-культурного контексту) [3, с. 15].

На третьому етапі ми розмежуємо комунікативні типи речень (ствердження, питання, заперечення) і комунікативні акти (вербальні, невербальні та гібридні). Оскільки спілкування є не звичайною передачею інформації, а процесом регуляції поведінки шляхом обміну завжди прагматично призначеної інформації, суб'єкти дискурсу майже ніколи не стверджують заради ствердження, не запитують заради запитання і не заперечують заради заперечення. Комунікативні типи речень є лише формою існування вербальної інформації, що використовується з конкретною метою, задовольняючи потреби суб'єкта, які викликають відповідні інтенції. Якщо комунікативний тип речення визначається за формою, то комунікативний акт має кваліфікуватися відповідно до інтенціонального змісту з урахуванням контекстуального обмеження, яке відкидає нерелевантні смисли для аналізу конкретного фрагмента. Різниця між сказаним і тим, що малося на увазі, свідчить про непрямий характер комунікації у середовищі людей. Через низку соціальних причин переважна більшість наших мовленнєвих дій постає у вигляді непрямих мовленнєвих актів, глибинний зміст яких потребує інтерпретації [4].

На четвертому етапі відбувається аналіз мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів у мовленнєвих актах. Будь яка комунікативна діяльність є взаємодією, тобто взаєморегуляцією когнітивних структур суб'єктів дискурсу, де вербальні та невербальні засоби постають у вигляді інструментів. У момент мовлення мовець демонструє і надає доступ до власних когнітивних моделей та одночасно апелює до когнітивних структур свого співрозмовника з метою здійснення прагматичного ефекту.

Задля підтвердження вищенаведеної методології проаналізуємо уривок з містичного трилера Френка Перетті “*The Oath*” [8, с. 259], в якому актуалізується біблійний образ-символ “*dragon*”. У біблійному дискурсі “дракон” інтерпретується як метафорична назва диявола.

Трилер Ф. Перетті зосереджується на вигаданому гірничому містечку Хайд-Рівер, жахливої смерті багатьох городян і “клятви”, яку дали жителі містечка, щоб сховати свої скелети у шафі. Історія починається з уривка зі щоденника 1882 року з часів заснування Хайд-Рівер.

Twenty-seven people died that I know of, and I can only guess that the others fled with whatever they could carry away. I could hear the screams and the shooting all night long, and I dared not venture out. The Reverend DuBois was left hanging in Hyde Hall until this afternoon. I informed Ben that I would not attend the signing of the Charter until the body was removed, so Ben ordered him cut down, taken out, and buried with the others. By late afternoon, the men who remained in Hyde River were back in the mines as if nothing had happened, and I also attended my business. After nightfall, we gathered in Hyde Hall under the cover of darkness and signed the Charter. With the signing of our names, we took the oath of silence, so I cannot speak of these things, but only write them secretly. The trouble is over, but I am no happier. I am afraid of what we have done. I am afraid of tomorrow [8, с. 2].

Існує кілька інших архівних листів та щоденникових записів, які стосуються численних таємничих смертей та зникнення жителів містечка, яких карали захисники “клятви”. Сюжет починається з того, що головний герой Стів розслідує загадкову смерть свого брата. Він дізнається, що тутешні мешканці вважають дракона винним за усі смерті, а мер Харольд має можливість контролювати його. Перед тим як померти або зникнути, на тілі людини з’являються темні плями. Стів дізнається, що Хайд-холл є проклятою будівлею, де дракон нібито вихоплює своїх жертв. Всі сумніви зникають після того, як він зі своєю подругою проводить ніч у Старому місті, переслідуючи дракона, але це даремно, оскільки дракон вміє маскуватися і пристосовуватися до навколишнього середовища. Врешті решт, Стів дізнається, що наприкінці 19 століття місто позбулося християнства, і всі християни, які жили в місті, були або замучені, або вигнані з міста. Ті, хто залишився, уклали договір з драконом. Врешті решт, у Стіва також з’являється висип і він іде до церкви, щоб помолитися і отримати прощення своїх гріхів. На нього чекає битва з драконом – але він перемагає і дракон просто зникає в яскравому спалаху. Але городяни, замучені втратою дракона, клянуться, що вони помстяться за вбивство свого дракона. Стів говорить їм, що вони все ще мають свого дракона всередині себе.

“The dragon knows where you are. He can come after you, tear you apart, and eat you while you’re sleeping”.

“I doubt he could get in here,” Steve said, looking at all the precautions Charlie was taking. “I don’t know. Maybe he can. Harold says—I mean, I’ve heard—the dragon can go anywhere. He’s like a ghost. He’s not really alive; he just floats around, and he can disappear. You can’t stop him”.

“He’s not a ghost,” Steve insisted. “He’s a big, dumb animal, and somebody’s been lying to you.” That kind of talk scared the man. “No! Don’t talk that way! The dragon’ll know”.

У цьому творі, дракон – це біблійний образ-символ гріха та його шкідливих наслідків. Дракон являє собою гріх – він живий, його видно усюди, це тварюка, яка все нищить навколо себе. У наведеному вище уривку, дракону надається персоналіфікація. Також, ми бачимо повтори, які створюють напруженість ситуації.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, методику дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійного образу-символу у художньому тексті можна узагальнити у такому порядку: комплексний аналіз християнського світобачення та біблійного дискурсу; виокремлення біблійно-маркованих контекстів та аналіз образності художнього тексту з метою виявлення додаткових смислів, що акумулюються в ньому; розмежування комунікативних типів речень і комунікативних актів; виокремлення номінативних одиниць (слів чи словосполучень), які виступають носіями символічного значення, про що свідчать комунікативні сигнали – способи особливої формальної організації художнього тексту; аналіз мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів у мовленнєвих актах та встановлення характеру семантичної транспозиції у біблійному образі-символі – метафоричного, метонімічного чи конвенціонального; визначення когнітивно-прагматичних механізмів творення біблійних образів-символів – проектування структур знань, що знаходяться в образ-схемах царини джерела, на структури знання царини мети. Попри ефективність та важливість результатів, методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів вимагає доопрацювання, що визначає перспективу подальших досліджень.

Література:

1. Алефиренко, Н.Ф. Когнитивно-прагматическая субпарадигма науки о языке. Когнитивно-прагматические векторы современного языкознания: юбил. сб. науч. тр. к 65-летию д-ра филол. наук, проф., засл. деят. науки РФ Николая Федоровича Алефиренко, сост.: И.Г. Паршина, Е.Г. Озерова. М., 2011. с. 16-27.
2. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. с. 95-100.
3. Горчак Т. Ю. Словесний образ-символ в американській поезії ХХ століття: когнітивно-семіотичний аспект/дис. ... кандидата філологічних наук: 10.02.04. К., 2009. 214 с.
4. Мосейчук, О. М., Матушевська, Н. В. Когнітивно-прагматичний аналіз комунікативної ситуації СПОКУСА (на матеріалі англomовного кінодискурсу). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 2015. с. 7-15.
5. Хаботнякова П.С. Кореляція понять “образ”, “символ” та “образ-символ” у сучасній лінгвістичній парадигмі (на прикладах творів Френка Перетті). Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. К.: Видавництво КНЛУ, 2015. с. 190-194.
6. Шуляк С. Лінгвопоетика і проблеми організації текстових структур. URL:http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/25/visnuk_14.pdf
7. Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 2002. Vol. 17. № 1–2. p. 127–148.
8. Peretti F.E. *The Oath*. Dallas, Texas: Word Publishing, 1995. 450 p.